

den van antisemitisme, zal toch niet steeds tot datzelfde beeld concluderen. Om maar één willekeurig voorbeeld te noemen: hoe moet de overstap van joden-zending naar oecumenische relaties beoordeeld worden? Paradigma-wisseling of verdere ontwikkeling van een denkproces? Lood om oud ijzer, of het opgeven van fundamentele opdrachten, inruilen van ware naasten-liefde voor onverschilligheid, of een kwalitatieve vooruitgang daarvan? Diepgewortelde overtuigingen en inzichten bepalen hier dus het oordeel. Bastiaanses boek is vol informatie maar geeft echter ook aanleiding tot dergelijke vragen.

G. J. Schutte

J. Schilt, *Hier wordt echter het belang van het boek geschaad... Het Nederlandse boekenvak 1933-1948* (Amsterdam: Jan Mets, 1995, 294 blz., f49,50, ISBN 90 5330 136 4).

'Arm Duitsland', schreef het *Nieuwsblad voor den Boekhandel*, toen daar na Hitlers machts-overname in 1933 de eerste boeken op de brandstapel belandden. Maar hoewel de ontwikkelingen in Duitsland nauwlettend werden gadeslagen, trachtte het Nederlandse boekenvak zich verre te houden van politiek.

Hier wordt echter het belang van het boek geschaad.... Het Nederlandse boekenvak 1933-1948 is dan ook geen historisch werk dat alleen over de verhouding tussen het Nederlandse boekenvak en het nationaal-socialisme gaat. Jan Schilt, oud-directeur van H. J. W. Bechts Uitgeversmaatschappij, stelt zich in zijn inleiding tal van vragen. Aan de hand van diepgaand archiefonderzoek gaat hij niet alleen in op de houding van uitgevers en boekhandelaren ten aanzien van de ontwikkelingen in nazi-Duitsland en de Duitse bezetting, maar besteedt hij ook uitgebreid aandacht aan de interne gebeurtenissen binnen het boekenvak. Hij gaat in op conflicten en strubbelingen tussen uitgevers en boekverkopers, maar noemt ook gebeurtenissen als de introductie van de boekenbon, de reacties op de invoering van de nieuwe spelling en de strijd tegen het 'obscene boek', dat een schadelijke invloed op de lezer kon hebben.

Omdat men zich binnen het boekenvak verre wilde houden van politieke stellingname hielden de Nederlandse boekhandelaren en uitgeverijen zich tussen 1933 en 1948 krampachtig vast aan hun eigen reglementen. Politiek probeerden ze zoveel mogelijk te omzeilen door een smal middenpad te bewandelen, waarop voor extremen, van zowel links als rechts, geen plaats was. Publicaties van 'eenige communistische partij of hulporganisatie' en van 'organisaties op fascistische grondslag' waren dan ook verboden. De Driehoeks-boekwinkels van de NSBer Zijfers werden door de Vereniging ter bevordering van de belangen des boekhandels echter om een andere reden niet erkend. De Vereniging achtte Zijfers geen vakman, omdat hij in zijn winkel naast de vertaling van Hitlers *Mein Kampf* ook sigaren verkocht. Pas in 1941 moest de Vereniging onder de zware Duitse druk zwichten.

De grote papierschaarste vormde na de oorlog een belangrijker probleem voor uitgevers en boekhandelaren dan de zuivering binnen de verenigingen. En nog steeds kwamen de reglementen voor alles. Bij het naleven van de regels werd nauwelijks rekening gehouden met de gebeurtenissen en gevolgen van de oorlogsjaren. Zo was het niet vanzelfsprekend dat de illegale uitgeverijen De Bezige Bij en Vrij Nederland na de oorlog erkenning kregen. Men was van mening 'dat de illegaliteit afgedaan heeft', en dat dit bij een verzoek om erkenning dan ook geen rol meer mocht spelen.

In zijn inleiding vermeldt de auteur: 'Naar volledigheid is niet gestreefd, gebeurtenissen uit de jaren 1933-1948 die ik het belangrijkste vond of die mij het meest frappeerden, worden beschreven'. Het is echter de vraag of alle informatie die Schilt geeft wel zo relevant is voor

zijn betoog. Het boek staat bol van de feiten en citaten maar mist een duidelijke interpretatie. De lezer wordt opgezadeld met informatie die misschien interessant is, maar lang niet altijd even relevant. Dat Minister van Financiën Oud in 1936 een homoseksueel uit zijn functie van topambtenaar ontsloeg wegens 'eigenschappen van karakter, geest en gemoed' is misschien frappant, maar voegt niets toe aan het betoog van het boek.

Dit gemis aan interpretatie wordt nog versterkt door de opzet van het boek. De periode 1933-1948 wordt chronologisch beschreven. Ieder jaar wordt behandeld in een apart hoofdstukje, dat wordt ingeleid met een lijstje belangrijke gebeurtenissen van dat jaar. Dit geeft het boek de structuur van een ouderwetse televisie-documentaire, waarbij het verhaal voortkabbelt zonder dat er werkelijk conclusies worden getrokken. En omdat het boek slechts een personenregister heeft van boekhandelaren en uitgevers die tussen 1933 en 1948 een bestuursfunctie vervulden, is het nauwelijks mogelijk om zelf een weg te vinden in alle informatie.

Toch is '*Hier wordt echter het belang van het boek geschaad...*' een interessant en leesbaar werk. Jan Schilt is een onderhoudend verteller, die zijn verhaal illustreert met talrijke citaten. Zijn boek is dan ook bij uitstek geschikt voor de mensen die niet alleen zijn geïnteresseerd in de geschiedenis van het boekenvak maar ook een boeiend verhaal willen lezen.

Shirley Haasnoot

D. P. Rigter, e. a., *Tussen sociale wil en werkelijkheid. Een geschiedenis van het beleid van het Ministerie van Sociale Zaken* ('s-Gravenhage: VUGA Uitgeverij, 1995, xv + 469 blz., f85,-, ISBN 90 5250 831 3).

In de loop van 1991 groeide op het departement van Sociale Zaken het besef dat het twaalfde lustrium (in 1993) niet onopgemerkt voorbij mocht gaan. In samenwerking met de vakgroep geschiedenis van de Rijksuniversiteit Leiden stelden ambtenaren van het ministerie ijlings een stuurgroep samen, die op zijn beurt een onderzoekster aan het werk zette om binnen twee jaar een boek te schrijven over 'de rol van Sociale Zaken in een periode van grote sociaal-economische en andere maatschappelijke veranderingen'. Bovendien moest het boek 'de identiteit van dit ministerie' blootleggen. Dat kan alleen al vanwege de weinig beschikbare tijd geen dankbare opgave geweest zijn. De initiatiefnemers hadden al aan het begin kunnen vermoeden dat een wetenschappelijk verantwoord jubileumboek een gevecht tegen de bierkaai zou worden, te meer omdat men — zo blijkt achteraf — geen idee had hoe een departementsgeschiedenis eruit diende te zien. Bestuursgeschiedenis staat in Nederland op een laag pitje en kent geen methodologie die als leidraad had kunnen dienen. Twee jaar na het verstrijken van het jubileumjaar, nadat inmiddels de ene na de andere co-auteur aan het project was toegevoegd, moeten de leden van de stuurgroep het hoofd in de schoot gelegd hebben en tot publicatie zijn overgegaan, zonder dat aan alle verwachtingen voldaan was.

Het bovenstaande kan worden gereconstrueerd uit de berustende verantwoording geschreven door de voorzitter van de stuurgroep. De kommervolle ontstaansgeschiedenis heeft haar sporen nagelaten in een onevenwichtig eindproduct. Die kritiek geldt overigens niet de uitgave, die onberispelijk is: een prettige opmaak, veel foto's en tekeningen, nuttige tabellen en grafieken, en een degelijke appendix met kerncijfers betreffende de werkerreinen van het ministerie. Het boek blijkt te bestaan uit twee vrijwel los van elkaar staande delen: het eerste behandelt inderdaad dat wat de titel suggereert, maar eindigt in 1968; het tweede is een sociaal-wetenschappelijke verhandeling over de hedendaagse verzorgingsstaat in Nederland. Voor een geschiedenis van het ministerie (ook al gaat het om de geschiedenis van zijn beleidsterreinen)